مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

داکتر نوراحمد خالدی ۲۰۲۵/۰۹/۱۵

مورِ په خپل استعمار ټینګار کوو

پداسې حال کې چې بهرنۍ نړۍ مورِ د یو خپلواک هیواد په توګه منلي دي؟

یادونه:

یو شمیر افغان ملتپال، په شمول د تاریخ پوهانو، خبریالانو او د مدني ټولنې فعالینو، د هغو کسانو په ځیر دي چې وني ویني مګر د ځنګل شتون ځخه بې خبره دي. زه هیڅکله د دې خلکو په صداقت او وطن پالنه شک نه لرم. زما ستونزه د دې ډلې سره د ځینو لخوا د اکاډمیک بحث قواعدو د نه مراعات کولو ناکامي ده. ځینې یې د هیواد د ځینو تیرو واکمنانو په ستاینه کې دومره لرې ځي چې دوی د دې واکمنانو د ریکارډونو په اړه هیڅ ډول انتقادي تبصرې نه زغمي. د مختلفو نظرونو سره اکاډمیک کیدو پرځای، دوی د خپلو مخالفینو د خاموشولو لپاره د سپکاوي په ګډون دلایل لټوي یا اختراع کوي. د دوی په منځ کې، اعظم سیستاني، چې ځان د اکاډمیسن نوماند بولي، د دې مختلفو نظرونو په اړه په اکاډمیک بحث کې د بشکیلتیا پرځای، سمدلاسه خپل مخالفین د برتانوي جاسوسۍ سره لیبل کوي او د مخالفینو د نظرونو د دلیلونو د څیړلو پرځای، هغه هڅه کوي چې د دې نظرونو لپاره شخصي او غیر اکاډمیک دلیلونه وموميي. دا ملتپالان، په ناپوهۍ سره، د **افغان او افغانستان** د دښمنانو په وړاندې د تبر د چلولو لپاره د افغانستان په استعمار تکیه کوي!
پدې مقاله کې، دا هم هیله ده چې د محترم ډاکټر سید عبدالله کاظم لخوا راپورته شوي پوښتنې ځواب شوي وي.

د ملتپالنې مبارزې اصلي مسله
افغان ملتپالان باید هیر نکړي چې د **افغان او افغانستان** مخالفین د دریځ اصلي مسله د سیاسي واحد په توګه د افغانستان په تاریخي ریکارډ برید دی. برعکس، د ملتپال اصلي دنده د هیواد د تاریخ تحریف او جعل کول افشا کول دي. په دې اړه، زه غواړم د ملتپالو پام د عبدالخالق لعلزاد د وروستي کتاب "د افغانستان او افغان په اړه یوه مطالعه" ته راواړوم، چې د نورو شیانو تر ځنګ وایي:
"د عبدالرحمن/امان الله ځخه مخکې د نړۍ په سیاسي تاریخ کې د افغانستان په نوم یو سیاسي وجود شتون نه درلود، مګر دوی د دې لپاره د ځو زرو کلونو تاریخ جوړ کړی دی ... ځکه چې د دې هیواد جغرافیه د عبدالرحمن خان (۱۹۰۱-۱۸۸۰) په وخت کې جوړه شوې وه او د امان الله (۱۹۱۹) په وخت کې یې خپلواکي اعلان شوې وه!" په دې توګه، لعلزاد په ملنډو سره د افغانستان پنځه زره کلن عمر تر پوښتنې لاندې راولي (لعلزاد، ۲۰۲۴، مخ ۲).
دا دریځ ځو کاله دمخه د عبدالله عبدالله د دفتر سلاکار او مشر مجیب رحیمي لخوا په یوه تلویزیوني بحث کې څرګند شو، کوم چې د عبدالله عبدالله لپاره دومره خوندور و چې هغه سمدلاسه هغه د خپل ویاند په توګه وټاکه. دا ډول نظر نن ورځ د هیواد د تاجک سیاسي فعالانو د یوې لویې برخې نظرونه منعکس کوي چې د عبدالله عبدالله شاوخوا راټول شوي وو. له همدې امله، دا ډول دریځونه په سطحي ډول نه شي ګڼل کیدی او له پامه غورځول کیدی نشي.
کله چې مورِ هڅه کوو چې د تاریخي اسنادو سره ثابته کړو چې **افغان د سیاسي هویت په توګه** او **افغانستان د سیاسي واحد په توګه** د اپریل له ۲۱، ۱۷۰۹ راهیسې، یعنې **د میرویس خان هوتکي د اتلولۍ پاڅون ځخه راڅرګند شوی**، دا یو اصولي او مستند دریځ دی. دا دریځ د هیواد په تاریخ کې د احمد شاه ابدالي او شاه امان الله خان دریځ ته زیان نه رسوي. د "ونو لیدل او ځنګل نه لیدل" عبارت دلته پلي کیږي. که چیرې د میرویس خان ملي پاڅون نه وای، نو مورِ به په خپل تاریخ کې احمد شاه ابدالي او شاه امان الله خان نه وای، او د خالق لعلزاد په وینا، "افغانستان به لاهم د ایران د تاریخ برخه" پاتې شوی وای.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مورِ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

اوس د افغان هويت او د افغان دولت د سياسي تاريخ دا مهمه مسله د اعظم سيستاني د دې ماشومانه بيان سره پرتله کړئ چې ټينګار کوي "د ميرويس خان پاڅون يو سيمه ايز عمل و" او د محمود مرهون په نوم د يو نوي راغلي کس بې خونده بيان چې ادعا کوي "د ميرويس خان پاڅون د صفويانو پر وړاندې نه و، بلکې د ګرګين پر وړاندې و".!
د هغو ملتپالو نظرونو ته دښمنانه چلند چې ستاسو څخه مختلف نظرونه لري لنډ لید لرونکی چلند دی او د افغان او افغانستان د دښمنانو لپاره د جشن او پلیټ فارم چمتو کوي! د هیواد د یو څو تاریخ پوهانو، لیکوالانو، څېړونکو او مدني فعالانو پر وړاندې د دښمنانه دریځ نیولو پر ځای چې شپه او ورځ د مستند علمي او تاریخي دریځونو څخه د افغان او افغانستان د دفاع په سنګر کې دي، مګر د هیواد د تاریخي کیسو په اړه مختلف نظرونه لري، زمونږ ملتپال باید مسلو ته په عیني او مسؤلیت سره چلند وکړي، د افغانستان ملي ګټو ته په پام سره او د افغان او افغانستان د مخالفینو دریځ په پام کې نیولو سره.
د شاه امان الله خان دغه ګڼ شمېر مینه وال، لکه څنګه چې دوی د شاه امان الله خان د سلطنت د اعادی په اړه د خپل بې پروا او غیر عملي فشار له لارې د نادر خان له خوا د ارتجاعي سقاوي بغاوت د ماتولو وروسته، د نیمې پېړۍ واکمنۍ او د یحیی کورنۍ د تدریجي پرمختګ سره یوځای کمزورې او ویجاړه کړه، نن ورځ دا ډول دریځ غوره کړی دی. د پخوانیو مشرانو، لکه عبدالرحمن خان، حبیب الله خان، او امان الله خان، او د تاریخ او سیاست د یو څېړونکي او محقق ملي او وجداني دنده نیوکه کول، د غیر ملي کیدو او د انګلستان استازیتوب نښه نه ده!

د برتانیا او افغانستان ترمنځ د اړیکو ماهیت

په تاریخي اسنادو او سرچینو کې د برتانیا او افغانستان ترمنځ د اړیکو په اړه مختلف نظرونه شتون لري چې کولی شي د دې اړیکو ماهیت له مختلفو زاویو څخه وڅېړي.

میر محمد صدیق فرهنګ په خپل کتاب "افغانستان په تیرو پنځو پېړیو کې، تهران، ۲۰۰۶" کې لیکي: "د سدوزي امپراتورۍ له سقوط وروسته، د افغانستان واکمنانو د ځواکمنو ګاونډیانو په وړاندې د افغانستان د داخلي خپلواکۍ ساتلو باندې تمرکز وکړ او په هغو خبرو اترو کې چې ترسره شوې، **د هیواد بهرنۍ پالیسي په داوطلبانه ډول د برتانوي حکومت ته وسپارل شوه. ... د نړۍ د وضعیت نه پوهیدل د هغې له ستونزو څخه یوه وه"** (مخ ۵۲۸).

راځئ چې په یاد ولرو چې د ۱۹۱۵ کال د اګست په ۲۴مه، د جرمني-ترک ګډ پلاوی او د هند د ازادۍ غوښتونکي مشران د ایران له لارې افغانستان ته راغلل، چې موخه یې افغانستان وهڅول چې د جرمني متحدینو په ځنګ کې د لومړۍ نړیوالي جګړې سره یوځای شي، او د هند د آزادۍ او د ډیورنډ کرښې هاخوا د ورکو شویو پښتنو سیمو د بیرته ترلاسه کولو لپاره جګړه اعلان کړي.

صدیق فرهنګ دا هم لیکي چې حبیب الله خان د جرمني-ترک پلاوی، چې د جرمني قیصر، او انور پاشا (امیر المومنین)، مکتوبونه د افغانستان د امیر په نامه یې د یو خپلواک دولت په توګه د ځان سره درلود، د میلمنو په توګه پذیرایی وکړ او په پغمان کې یې خبرې اترې وکړې. دا هغه وخت و چې د برتانوي هند وایسرای او حتی د انګلستان پاچا حبیب الله خان ته رسمي لیکونه لیږلي وو، کوم چې په پوله کې افغان سرحدي ساتونکو ته وسپارل شول ترڅو حبیب الله خان ته وسپارل شي، د حبیب الله خان څخه یې غوښتنه کړې وه چې د جرمني-ترک پلاوی توقیف کړي. حبیب الله خان نه یوازې دا پلاوی و نه ونیو، بلکې د بابر په باغ کې یې د میلمنو په توګه کوربه توب وکړ او په پغمان کې یې ورسره خبرې اترې وکړې. (مخ ۵۲۰). په حقیقت کې، حبیب الله خان د ۱۹۱۶ کال د جنورې په ۲۴ مه د پلاوي سره د رسمي ټرون په لاسلیک کولو سره د یو خپلواک دولت په توګه د افغان حکومت دریځ روښانه کړ، چې لاندې احکام پکې شامل وو (مخ ۵۲۰):

- جرمني او د هغه متحدینو د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپیژندله؛
- جرمني ژمنه وکړه چې وسلې، په شمول د توپکونو، توپونو او مهماتو، او لس ملیون پونډه سټرلینګ افغانستان ته ورسوي؛
- د ایران لاره د افغان سوداګرۍ لپاره پرانیستل شوه؛
- وان هینټیګ په افغانستان کې د جرمني حکومت د لومړي سفیر په توګه وپیژندل شو؛
- افغانستان ژمنه وکړه چې د دې مکلفیتونو له پوره کولو وروسته به له متحدینو سره همکاري وکړي؛ او
- امیر شفاهي ژمنه وکړه چې هرکله چې له شلو څخه تر یو لکو پورې جرمني سرتیري د افغانستان پولو ته نږدې شي، افغانستان به پرته له ځنډه جګړې ته ننوځي.

سره له دې، د جنورې په ۲۹، ۱۹۱۶، امیر دربار ته د لومړۍ نړیوالي جګړې په جریان کې د بې طرفۍ د پالیسۍ د دوام ډاډ ورکړ او دا موضوع یې په کابل کې د برتانوی هند سلاکار حافظ سیف الله ته هم څرګنده کړه.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

وروسته، د هند لنډمهاله حکومت په کابل کې د مهیندرا پرتاپ په مشرۍ، د ملا برکت الله او د مولوي عبیدالله د بهرنیو چارو وزارت په ګډون اعلان شو، او اړونده اعلامیه د ۱۹۱۶ کال په جولای کې مختلفو هیوادونو ته واستول شوه (فرهنګ، مخ ۵۲۲).

ایا دا ټول د یو خپلواک افغان دولت د شتون نښې نه دي؟ دې حکومت برتانیا ته اجازه نه ورکوله چې په کابل کې سفیر ولري، مګر اوس په کابل کې د جرمنۍ سفیر مني او د جلاوطنۍ حکومت په کابل کې د هند د آزادۍ جنګیالیو ته اجازه ورکوي او خپله اعلامیه ټولې نړۍ ته لیږي؟

ولې مورږ په خپل استعماري دریځ ټینګار وکړ او ایا مورږ، پداسې حال کې چې بهرنۍ نړۍ مورږ د یو خپلواک هیواد په توګه ومنلو؟

کله چې امان الله خان د خپلې تاجپوښي وروسته په خپله وینا کې **افغانستان یو خپلواک** هیواد اعلان کړ. برتانیا د دې اعلامیې سره هیڅ مخالفت نه دی څرګند کړی. څرنګه چې د ۱۹۰۵ کال هغه ټرون چې حبیب الله خان په شخصي توګه له انګریزانو سره کړی و، په اتوماتیک ډول لغوه شو، امان الله خان له انګلستان سره د نوي ټرون د لاسلیک غوښتنه وکړه. انګریزانو داسې غوښتنه نه وه کړې. پداسې حال کې چې د امان الله خان هدف **د افغانستان د بشپړې خپلواکۍ په رسمیت پیژندل وو**، هغه څه چې انګریزانو منل خو افغانانو ونه منل. انګریزانو، د طلایي فرصت څخه په ګټې اخیستنې سره، د خیبر دري په اړه خپل حاکمیت تایید کړ او د خپلو ذاتي ډیپلوماټیکو او سیاسي مهارتونو سره، دا ځل یې د ډیورنډ ټرون تایید کړ، چې د حبیب الله خان له مړینې سره په اتوماتیک ډول لغوه شو. مګر د ۱۹۱۹ کال د اګست په ۸مه په راولپنډۍ کې د افغان حکومت په نامه تایید شو چې امان الله خان د اګست په ۲۸مه په کابل کې تصویب کړ. په دې توګه، د ډیورنډ شخصي ټرون، د برتانوي حکومت او د افغانستان د امارت ترمنځ په یوه ټرون بدل شو. زه نه پوهیږم چې ولې دا دوه مخي ملتپال او د امان الله خان ملاتړي دې مسلې ته پام نه کوي؟

کله چې علي احمد خان د راولپنډۍ په خبرو اترو کې، چې انګلیسانو د اوربند لپاره مذاکرات ګټل، د برتانوي پلاوي له مشر څخه وغوښتل چې د ټرون په متن کې د افغانستان خپلواکي ومني، د هند د برتانوي حکومت د بهرنیو چارو وزیر سر هیملټن ګرانټ حیران شو او ویې ویل چې د پنځه مادي لرونکي یو مخیز ټرون په مسوده کې هیڅ شی نشته چې د افغانستان د خپلواکۍ پر ضد وي. په هرصورت، د علي احمد خان په ټینګار، علي احمد خان په ورته په همدې غونډه کې سر هیملټون ګرانټ یو لیک ولیکه او د افغانستان خپلواکي یې تصدیق کړ. هغه څه چې روښانه دي دا دي چې برتانویانو افغانستان یو خپلواک هیواد ګڼلی و او په تیرو وختونو کې یې د افغانستان په استازیتوب د سرحدي خبرو اترو ټرونونه د دوو خپلواکو دولتونو ترمنځ په هغو قضیو کې د ټرونونو په توګه ګڼل چې دوی ګډې ګټې درلودې، لکه څنګه چې متحده ایالات نن ورځ په اروپا، جاپان، کوریا، فیلیپین او آسټرالیا کې د خپلو محافظه کارو سره ګډې ستراتیژیکې ګټې لري.

تاریخي اسناد پدې اړه څه وایي؟

د برتانوي اسنادو ته یوه کتنه

په برتانوي آرشیفونو کې، په ځانګړې توګه د بهرنیو چارو وزارت او د هند دفتر په اسنادو کې، له افغانستان سره اړیکې د "بفر دولت" په توګه تعریف شوي دي. د لندن اصلي هدف دا و چې د تزارستي روسیې مخه ونیسي چې د برتانوي هند پر پولو برید وکړي. د دې پر ځای چې افغانستان په پوځي توګه اشغال کړي یا یې په رسمي مستعمره بدل کړي، برتانیا غوره وګڼله چې د مالي مرستې او په بهرني سیاست کې د نفوذ له لارې خپلې ګټې خوندي کړي.

د ګنډمک ټرون (۱۸۷۹)، چې د امیر عبدالرحمن خان د واکمنۍ پرمهال لاسلیک شو، او د ډیورنډ کرښې ټرون (۱۸۹۳)، د دې اړیکو اساس جوړ کړ. د ګنډمک ټرون پر بنسټ، برتانیا د افغانستان د بهرني سیاست د کنټرول حق ترلاسه کړ، خو په کابل کې د برتانوي سفارت د برتانوي استازي او کارمندانو د وژلو او د امیر یعقوب خان د تخت له نسکورولو سره، دا ټرون په اتوماتیک ډول له یو کال څخه په کم وخت کې لغوه شو. خو د هیواد له کورنیو چارو سره یې هیڅ تړاو نه درلود. د افغانستان په استازیتوب د سرحدي خبرو اترو کې د برتانوي منځګړیتوب سره د عبدالرحمن خان موافقه د ګډو ګټو په شرایطو کې یو رضاکارانه عمل و چې د تزاري روسیې د افغان خاورې ته د پرمختګ مخه ونیسي.

د لندن د رسمي لید څخه، دا اړیکه د امپریالیستي ګټو د ساتنې لپاره "لاسوهنه" وه، نه په خپل دودیز معنی کې "استعمار". دوی افغانستان یو محافظه کار ګڼلی و، نه په بشپړ ډول د برتانیا لخوا اداره کیدونکی کالونی.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

د ليکوالانو او پوهانو ليد

هندي او اروپايي ليکوالان: په ځانګړي توګه هغه کسان چې امپرياليزم ته د انتقادي ليد څخه ګوري، د افغانستان سره د برتانوي اړيکو ته د نوي استعمار يا غير رسمي استعمار بڼه ګڼي.

هندي پوهان لکه K.B. سنګ دا اړيکې په خپلو ليکنو کې د برتانوي پاليسيو د مثال په توګه تشريح کوي ترڅو د هند شاوخوا "امنيتي جال" رامينځته کړي.

ډيرى اروپايى او امريکايى ليکوالان هم دې مسلې ته اشاره کوي. د مثال په توګه، رابرټ جيکسن په " The Battle for India" کې دا اړيکي د سيمې د کنټرول لپاره د "ستراتيژيک سيالى" په توګه تعريفوي.

ايراني او افغان ليکوالان: د ايراني او افغان ليکوالانو په اثارو کې، دا اړيکي ډيرى وخت د بهرني تسلط او د ملي خپلواکى د سرغړونې په توګه ليدل کيږي. مير غلام محمد غبار، يو مشهور افغان تاريخ پوه، په خپل کتاب "افغانستان د تاريخ په لاره" کې، د انګلستان سره اړيکي د "غير مستقيم سياسي تسلط" په توګه بيانوي. هغه باور لري چې امير حبيب الله خان د انګلستان په مالي او سياسي انحصار له امله د اصلاحاتو د ترسره کولو او هيواد د آزادولو توان نه درلود. له همدې نظره، د استعمار ضد مفکر سيد جمال الدين افغاني په بهرنيو قدرتونو پورې د تړاو په کلکه نيوکه وکړه.

په ذهنيت کې استعمار: دا نظر استدلال کوي چې د افغانانو په منځ کې د "استعمار" احساس د انګلستان لخوا لګول شوي محدوديتونو کې ريښه درلوده. د هغه ملت لپاره چې په خپله خپلواکي او بشپړ حاکميت وياړي، د بهرني سياست او مالي انحصار په اړه د برتانوي نفوذ منل د حاکميت له لاسه ورکولو يوه بڼه وه. دا استعمار ضد احساس يوازې يو احساساتي غبرګون نه و، بلکې د برتانوي پاليسيو مستقيم پايله وه.

سرچينې:

• برتانوي آرشيف: په لندن کې د برتانوي ملي آرشيف کې اسناد، په ځانګړي توګه هغه چې د هند دفتر پورې اړه لري.

• "افغانستان د تاريخ په لاره کې": د مير غلام محمد غبار لخوا، کابل.

• "افغانستان په تيرو پنځو پيړيو کې"، مير محمد صديق فرهنګ، تهران، ۲۰۰۶

• "لويه لوبه: په لوړه آسيا کې د پټو خدماتو په اړه": د پيټر هوپکرک لخوا. دا کتاب په مرکزي آسيا کې د بريتانيا او روسيې ترمنځ د سيالى سره معامله کوي.

• "افغانستان او لويه لوبه": د جي. اى. نوريس لخوا.

• "د امپراتورى لاره: د افغانستان بهرنى پاليسي": د وى. او. تسويتکوف لخوا.

(پای)

آرشيف: مطالب نشر شدۀ نور احمد خالدی

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ